

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIIY-AMALIY JURNALI

2025-yil 6-son

VOLUME 5 / ISSUE 6 / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.6.

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

**MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT
YURIDIK UNIVERSITETI**

“Yurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 1140-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo‘yicha mas‘ul:
O. Choriyev

Muharrirlar:

E. Mustafayev,
Y. Yarmolik,
E. Sharipov,
K. Abduvaliyeva,
Y. Mahmudov,
M. Sharifova,
Sh. Beknazarova

Musahhih:

M. Tursunov

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Tasdiqнома

№ 174625, 29.11.2023.

Jurnal 2025-yil 24-dekabrda bosmaxonaga topshirildi.
Qog‘oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog‘i: 14
Adadi: 100. Buyurtma: № 209.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

TAHRIR HAY’ATI

BOSH MUHARRIR

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy boshqarmasi boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

MAS‘UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasini mudiri, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIR HAY’ATI A‘ZOLARI

J. Blum – Amerika Qo‘shma Shtatlarining Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori (AQSh)

M. Vishovatiy – Polshaning Gdansk universiteti professori (Polsha)

M. Hayat – Muhammadiyah Malang universiteti o‘qituvchisi (Indoneziya)

A. Hoshimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti Yoshlar masalalari va ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

A. Yakubov – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro hamkorlik va uzluksiz ta‘lim bo‘yicha prorektor, yuridik fanlar doktori, dotsent

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat va huquq nazariyasi kafedrasini professori, yuridik fanlar doktori

X. Xayitov – O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi deputati, yuridik fanlar doktori, professor

S. Yusupov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ma‘muriy va moliya huquqi kafedrasini mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

E. Egamberdiyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Fuqarolik huquqi kafedrasini dotsenti, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori

Sh. Ismoilov – Toshkent davlat yuridik universiteti Mehnat huquqi kafedrasini mudiri, yuridik fanlar doktori, dotsent

G. Uzakova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ekologiya huquqi kafedrasini professori, yuridik fanlar doktori

G. Yo‘ldasheva – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro huquq va inson huquqlari kafedrasini professori, yuridik fanlar doktori

A. Yo‘ldoshev – Toshkent davlat yuridik universiteti Konstitutsiyaviy huquq kafedrasini dotsenti, yuridik fanlar doktori

R. Altıyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrasini professori v.b., yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrasini dotsenti v.b., yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori

S. Oripov – Toshkent davlat agrar universiteti Huquqshunoslik kafedrasini dotsenti, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori

F. Hamdamova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti Xalqaro huquq va ommaviy huquq fanlari kafedrasini dotsenti v.b., yuridik fanlar doktori

D. So‘fiyeva – Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat va huquq nazariyasi kafedrasini katta o‘qituvchisi, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori

R. Kuchkarov – Toshkent davlat yuridik universiteti Umumta‘lim fanlar va madaniyat kafedrasini dotsenti v.b., filologiya fanlari nomzodi

**УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция» – «Yurisprudensiya» – «Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:

О. Чориев

Редакторы:

Э. Мустафаев,
Е. Ярмолик,
Э. Шарипов,
К. Абдувалиева,
Й. Махмудов,
М. Шарифова,
Ш. Бекназарова

Корректор:

М. Турсунов

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387.

Свидетельство

от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию
24.12.2025.

Формат бумаги: А4.
Усл. п. л. 14. Тираж: 100 экз.
Номер заказа: 209.

Отпечатано в типографии Ташкентского государственного юридического университета.
100047, г. Ташкент,
ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

З. Зсанова – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – доктор философии по юридическим наукам, доцент, начальник управления по науке Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – доктор философии по филологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – профессор юридической школы Бостонского колледжа (Бостон, США), доктор юридических наук

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

М. Хаят – преподаватель Университета Мухаммадия Маланг (Индонезия)

А. Хошимхонов – первый проректор по делам молодёжи и духовно-просветительской работе Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

А. Якубов – проректор по международным связям и дополнительному образованию Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, доцент

М. Ахмедиаева – профессор кафедры теории государства и права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Х. Хайитов – депутат Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

С. Юсулов – заведующий кафедрой административного и финансового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Э. Эгамбердиев – доцент кафедры гражданского права Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

Ш. Исмоилов – заведующий кафедрой трудового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, доцент

Г. Узакова – профессор кафедры экологического права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Г. Юлдашева – профессор кафедры международного права и прав человека Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

А. Юлдошев – доцент кафедры конституционного права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Р. Алтиев – и.о. профессора кафедры уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

М. Курбанов – и.о. профессора кафедры уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

С. Орипов – доцент кафедры права Ташкентского государственного аграрного университета, доктор философии по юридическим наукам

Ф. Хамдамова – и.о. доцента кафедры международного и публичного права Университета мировой экономики и дипломатии, доктор юридических наук

Д. Суфиева – старший преподаватель кафедры теории государства и права Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

Р. Кучкаров – доцент кафедры общеобразовательных дисциплин и культуры Ташкентского государственного юридического университета, кандидат филологических наук

**FOUNDER: TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF LAW**

“Yurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” legal scientific and practical journal was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020 with certificate No. 1140.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of journal materials are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:

O. Choriev

Editors:

E. Mustafaev,
E. Yarmolik,
E. Sharipov,
K. Abduvalieva,
Y. Makhmudov,
M. Sharifova,
Sh. Beknazarova

Proofreader:

M. Tursunov

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Editorial office address::

100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Subscription index: 1387.

Certificate

№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 24.12.2025.

Paper size: A4. Cond.p.f: 14.

Units: 100. Order: № 209.

Published in the Printing house of
Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF

Z. Esanova – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Head of the Scientific Department of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law (Boston, USA)

M. Vishovaty – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk, Poland)

M. Hayat – Lecturer of the University of Muhammadiyah Malang (Indonesia)

A. Khoshimkhonov – First Deputy Rector for Youth Affairs and Spiritual and Educational Affairs of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

A. Yakubov – Deputy Rector for International Relations and Further Education of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Associate Professor

M. Akhmedshaeva – Professor of the Department of Theory of State and Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

Kh. Khayitov – Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

S. Yusupov – Head of the Department of Administrative and Financial Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

E. Egamberdiev – Associate Professor of the Department of Civil Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

Sh. Ismoilov – Head of the Department of Labor Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Associate Professor

G. Uzakova – Professor of the Department of Environmental Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

G. Yuldasheva – Professor of the Department of International Law and Human Rights of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

A. Yuldoshev – Associate Professor of the Department of Constitutional Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

R. Altiev – Acting Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

M. Kurbanov – Acting Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

S. Oripov – Associate Professor of the Department of Law of Tashkent State Agrarian University, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

F. Hamdamova – Acting Associate Professor of the Department of International Law and Public Law of the University of World Economy and Diplomacy, Doctor of Law

D. Sufiyeva – Senior Lecturer of the Department of Theory of State and Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

R. Kuchkarov – Associate Professor of the Department of General Sciences and Culture of Tashkent State University of Law, Candidate of Philological Sciences

MUNDARIJA

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI.
XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 11 **KOVSHOV TEMUR VLADIMIROVICH, OCHILOVA DIYORAXON SANJARXUJA QIZI**
Kompleks tadbirkorlik litsenziyasi shartnomasi tomonlarining shartnoma tuzish oldidan
axborot berish majburiyatlari: Rossiya va Fransiya misolida

12.00.04 – FUQAROLIK PROTSESSUAL HUQUQI. IQTISODIY PROTSESSUAL HUQUQ.
HAKAMLIK JARAYONI VA MEDIATSIYA

- 22 **XABIBULLAYEV DAVLATJON YULCHIBOYEVICH**
Fuqarolik sud ishlarini yuritish turlari tushunchasi va ularni takomillashtirish bo'yicha ayrim
fikr-mulohazalar
- 31 **ODILOVA SITORA BOBIR QIZI**
Protsessual muddatlarni ta'minlash usullari: xorijiy tajriba

12.00.05 – MEHNAT HUQUQI. IJTIMOY TA'MINOT HUQUQI

- 41 **RAJABOVA XULKAR SHARIFBOYEVNA**
Davlat fuqarolik xizmatchilari ayrim toifadagi xodimlar sifatida

12.00.06 – TABIIY RESURSLAR HUQUQI. AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

- 52 **XAYITOV PANJI BUXAROVICH**
Atrof tabiiy muhit va energetika sohasida ekologik huquqiy talablarni buzganlik uchun yuridik
javobgarlik

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA
SUD EKSPERTIZASI

- 61 **LUTFULLAYEVA MADINABONU JAMSHIDXON QIZI**
Jinoyat prosessida gumon qilinuvchi va ayblanuvchining huquqlarini ta'minlash mexanizmlari
- 67 **FATULLAYEV SHODMONBEK MADATOVICH**
Jinoyat prosessi doirasida ekspertizaning umumiy jihatlari va vazifalari

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

- 76 **ALLABERGANOVA NODIRA MAHMUD QIZI**
Hujjatlarning xalqaro huquqiy aylanmasi tizimida apostil
- 89 **XOLMIRZAYEVA SHOXISTA ARZIQL QIZI**
O'zbekistonning BMT bilan noqonuniy migratsiyaga qarshi kurashish sohasidagi hamkorligi:
muammolar va istiqbollar

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

96 MIRZAYEV RAHMATULLA IBODULLAYEVICH

Tergov va sud organlarida korrupsiyaga qarshi kurashishda sun'iy intellektdan samarali vosita sifatida foydalanish istiqbollari: nazariy va amaliy jihatlar

102 SATTAROV AZIM SAIDOVICH

Innovatsion texnologiyalardan foydalanish va energetika sohasini raqamlashtirish – korrupsion omillarni bartaraf etish garovi

12.00.13 – INSON HUQUQLARI

111 BEKBO‘TAYEVA LOBAR SHOVKAT QIZI

Muqobil vasiylik tizimida voyaga yetmaganlarning huquqiy subyektligi

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО.
СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

11 КОВШОВ ТЕМУР ВЛАДИМИРОВИЧ, ОЧИЛОВА ДИЁРАХОН САНЖАРХУЖА КИЗИ

Преддоговорные информационные обязательства сторон договора комплексной предпринимательской лицензии на примере России и Франции

12.00.04 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ЭКОНОМИЧЕСКОЕ
ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. АРБИТРАЖ И МЕДИАЦИЯ

22 ХАБИБУЛЛАЕВ ДАВЛАТЖОН ЮЛЧИБОЕВИЧ

Понятие видов производства по гражданским делам и некоторые суждения по вопросу их совершенствования

31 ОДИЛОВА СИТОРА БОБИР КИЗИ

Способы обеспечения соблюдения процессуальных сроков: зарубежный опыт

12.00.05 – ТРУДОВОЕ ПРАВО. ПРАВО СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

41 РАЖАБОВА ХУЛКАР ШАРИФБОЕВНА

Государственные гражданские служащие как особая категория работников

12.00.06 – ПРИРОДОРЕСУРСНОЕ ПРАВО. АГРАРНОЕ ПРАВО. ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

52 ХАЙИТОВ ПАНЖИ БУХАРОВИЧ

Юридическая ответственность за нарушение эколого-правовых требований в сфере окружающей среды и энергетики

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ
ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

61 ЛУТФУЛЛАЕВА МАДИНАБОНУ ЖАМШИДХОН КИЗИ

Механизмы обеспечения прав подозреваемого и обвиняемого в уголовном процессе

97 ФАТУЛЛАЕВ ШОДМОНБЕК МАДАТОВИЧ

Общие аспекты и задачи экспертизы в рамках уголовного процесса

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

76 АЛЛАБЕРГАНОВА НОДИРА МАХМУД КИЗИ

Апостиль в системе международно-правового оборота документов

89 ХОЛМИРЗАЕВА ШОХИСТА АРЗИКУЛ КИЗИ

Сотрудничество Узбекистана с ООН в сфере противодействия нелегальной миграции: проблемы и перспективы

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

96 МИРЗАЕВ РАХМАТУЛЛА ИБОДУЛЛАЕВИЧ

Перспективы использования искусственного интеллекта как эффективного инструмента противодействия коррупции в следственных и судебных органах: теоретические и практические аспекты

102 САТТАРОВ АЗИМ САИДОВИЧ

Использование инновационных технологий и цифровизации энергетической отрасли как гарантия устранения коррупционных факторов

12.00.13 – ПРАВА ЧЕЛОВЕКА

111 БЕКБУТАЕВА ЛОБАР ШОВКАТ КИЗИ

Правосубъектность несовершеннолетних в системе альтернативной опеки

CONTENTS

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

- 11 **KOVSHOV TEMUR VLADIMIROVICH, OCHILOVA DIYORAKHON SANJARKHUJA KIZI**
Pre-contract information obligations of the parties of the complex entrepreneurial licensing agreement on the example of Russia and France

12.00.04 – CIVIL PROCEDURAL LAW. ECONOMIC PROCEDURAL LAW.
ARBITRATION PROCESS AND MEDIATION

- 22 **KHABIBULLAEV DAVLATJON YULCHIBOEVICH**
The concept of types of civil proceedings and some considerations on their improvement
- 31 **ODILOVA SITORA BOBIR KIZI**
Methods of ensuring procedural time limits: foreign experience

12.00.05 – LABOR LAW. SOCIAL SECURITY LAW

- 41 **RAJABOVA KHULKAR SHARIFBOEVNA**
State civil servants as a certain category of employees

12.00.06 – THE LAW OF NATURAL RESOURCES. AGRARIAN LAW. ENVIRONMENTAL LAW

- 52 **KHAYITOV PANJI BUKHAROVICH**
Legal liability for violation of environmental legal requirements in the field of natural environment and energy

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND
FORENSIC EXPERTISE

- 61 **LUTFULLAEVA MADINABONU JAMSHIDKHON KIZI**
Mechanisms for ensuring the rights of suspects and accused persons in criminal proceedings
- 67 **FATULLAEV SHODMONBEK MADATOVICH**
General aspects and functions of forensic examination within the framework of the criminal process

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

- 76 **ALLABERGANOVA NODIRA MAHMUD KIZI**
The apostille in the system of international legal circulation of documents
- 89 **KHOLMIRZAEVA SHOKHISTA ARZIKUL KIZI**
Uzbekistan's cooperation with the UN in the field of combating illegal migration: problems and prospects

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

96 **MIRZAEV RAHMATULLA IBADULLAEVICH**

Prospects for using artificial intelligence as an effective tool in combating corruption in the activities of investigative and judicial bodies: theoretical and practical aspects

102 **SATTAROV AZIM SAIDOVICH**

The use of innovative technologies and digitalization of the energy sector as a guarantee for the elimination of corruption factors

12.00.13 – HUMAN RIGHTS

111 **BEKBUTAeva LOBAR SHOvkAT KIZI**

Legal subject of minors in the alternative guardianship system

Kelib tushgan / Получено / Received: 15.10.2025
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 18.11.2025
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 24.12.2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.6./ABCQ7308

UDC: 349.2:342.5(045)(575.1)

DAVLAT FUQAROLIK XIZMATCHILARI AYRIM TOIFADAGI XODIMLAR SIFATIDA

Rajabova Xulkar Sharifboyevna,
Toshkent davlat yuridik universiteti
mustaqil izlanuvchisi
ORCID: 0009-0002-2492-2416
e-mail: siriuss@umail.uz

Annotatsiya. Maqolada davlat xizmatchilarining ayrim toifadagi xodimlar sifatidagi huquqiy maqomi, ushbu xizmatni tashkil etishning huquqiy asoslari, ushbu xizmatni amalga oshirishning o'ziga xos xususiyatlari, davlat fuqarolik xizmatini tashkil etishga oid ilmiy-nazariy qarashlar tahlili ko'rib chiqilgan. Shu jumladan, davlat xizmatchilarining huquqiy maqomiga oid olimlarning turli qarashlari, ushbu masalaning muammoli jihatlari, tegishli me'yoriy hujjatlar bilan tartibga solinishi lozim bo'lgan eng muhim masala, ya'ni davlat xizmati to'g'risidagi mehnat qonunchiligini amalga oshirishga turlicha yondashuvlar tahlil qilingan. Shuningdek, davlat xizmatchilarining mehnat shartnomasiga o'zgartirishlar kiritish va shartnomani mehnat qonunchiligida belgilangan tartibda va shartlarda bekor qilish mumkinligi, xususan, qonunchilik talablariga rioya etmaganlik, xizmat intizomini buzganlik, o'z xizmat vazifalarini bajarmaganlik yoki lozim darajada bajarmaganlik yoxud xizmatga sovuqqonlik bilan munosabatda bo'lganlik, davlatlarning manfaatlariga zarar yetkazganlik kabi holatlar bayon etilgan. Muallif tomonidan ularning huquqlarini amalga oshirish imkoniyatlari, shu jumladan, lavozim yo'riqnomalari va ularning lavozim vakolatlari, majburiyatlari va javobgarligini belgilovchi boshqa hujjatlar bilan tanishish, mehnatni muhofaza qilish talablariga javob beradigan ish olish, shuningdek, uni takomillashtirish bo'yicha g'oyalar va mulohazalar ilmiy-nazariy va qiyosiy-huquqiy jihatdan tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: davlat xizmati, davlat xizmatchilari, mehnat shartlari, mehnat intizomi, xizmat majburiyatlari, xizmat samaradorligi, intizomiy javobgarlik

ГОСУДАРСТВЕННЫЕ ГРАЖДАНСКИЕ СЛУЖАЩИЕ КАК ОСОБАЯ КАТЕГОРИЯ РАБОТНИКОВ

Ражабова Хулкар Шарифбоевна,
самостоятельный соискатель
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В статье анализируется правовой статус государственных служащих как отдельной категории работников, правовые основы организации данной службы, особенности её осуществления, а также научно-теоретические подходы к организации государственной гражданской службы. В частности, рассматриваются различные точки зрения учёных относительно правового статуса государственных служащих, проблемные аспекты данного вопроса, а также ключевые вопросы, подлежащие регулированию соответствующими нормативно-правовыми актами, включая различные подходы к реализации трудового

законодательства о государственной службе. Кроме того, освещаются вопросы внесения изменений в трудовой договор государственных служащих и возможности его расторжения в порядке и на условиях, предусмотренных трудовым законодательством, в том числе в случаях несоблюдения требований законодательства, нарушения служебной дисциплины, неисполнения либо ненадлежащего исполнения служебных обязанностей, недобросовестного отношения к службе, а также причинения ущерба интересам государства. Автором также проанализированы возможности реализации прав государственных служащих, включая ознакомление с должностными инструкциями и иными документами, определяющими их должностные полномочия, обязанности и ответственность, обеспечение условий труда, отвечающих требованиям охраны труда, а также представлены научно-теоретические и сравнительно-правовые выводы и предложения по совершенствованию правового регулирования государственной гражданской службы.

Ключевые слова: государственная служба, государственные служащие, условия труда, трудовая дисциплина, служебные обязанности, эффективность службы, дисциплинарная ответственность

STATE CIVIL SERVANTS AS A DEFINED CATEGORY OF EMPLOYEES

Rajabova Khulkar Sharifboevna,

Independent Researcher at Tashkent State University of Law

Abstract. *The article examines the legal status of civil servants as a certain category of employees, the legal basis for organizing this service, the specifics of its implementation, and the analysis of scientific and theoretical views on the organization of the state civil service. In particular, various views of scientists on the legal status of civil servants, problematic aspects of this issue, and the most important issue that should be regulated by relevant regulatory documents, that is, different approaches to the implementation of labor legislation on public service, were analyzed. Also, it is stated that it is possible to amend the employment contract of civil servants and terminate the contract in the manner and under the conditions established by labor legislation, in particular, cases of non-compliance with the requirements of the legislation, violation of official discipline, failure to perform or improper performance of official duties, or negligent attitude to service, causing harm to the interests of the state. The author analyzes from a scientific-theoretical and comparative-legal point of view the possibilities of exercising their rights, including familiarization with job descriptions and other documents defining their official powers, duties, and responsibilities, and obtaining work that meets labor protection requirements, as well as ideas and considerations for its improvement.*

Keywords: *public service, civil servants, working conditions, labor discipline, official duties, efficiency of the service, disciplinary responsibility*

Kirish

Hozirgi kunda har qanday davlatning zamonaviy qiyofasi ochiq faoliyat kabi muhim jihatlarda mujassamlashgan. Uning eng muhim vazifasi samarali davlat barpo etish, davlat hokimiyati tizimini tashkil etish va uning faoliyatidagi muhim kamchiliklarni bartaraf etishdan iborat. Bunday vazifani amalga oshirish, albatta, davlat fuqarolik xizmatini yanada rivojlantirishni, davlat organ-

lari vakolatlari ijrosini ta'minlash bo'yicha samarali faoliyat yuritishga qaratilgan ochiq, raqobatbardosh va yuqori darajadagi davlat xizmatini yaratishni taqozo etadi. Shu munosabat bilan davlat fuqarolik xizmati ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy-ma'rifiy sohalardagi davlat siyosatini amalda ro'yobga chiqarishning muhim omiliga aylanishi lozim.

Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasining zamonaviy davlat boshqaruvi tizimida

davlat organlari faoliyati samaradorligini oshirish, kadrlar siyosatini tartibga solish, davlat apparati faoliyatining ochiqqligini ta'minlashga qaratilgan chuqur o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Bunday sharoitda davlat nomidan davlat vazifalarini bajaruvchi xodimlarning ayrim toifasi sifatida davlat xizmatchilarining maqomini huquqiy jihatdan belgilash va o'rganish alohida ahamiyat kasb etadi.

Davlat xizmatchilari o'z faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari, kasb etikasi talablari, qonunda mustahkamlangan cheklovlar va kafolatlar tizimi bilan belgilanadigan muayyan huquqiy maqomga ega. Ushbu toifaning mohiyatini to'g'ri tushunish davlat xizmatchilarining sifatini oshirish uchun katta amaliy ahamiyatga ega.

O'z navbatida, davlat fuqarolik xizmatining rolini yanada oshirish maqsadida bugungi bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat fuqarolik xizmatining tegishli vazifalarini o'z vaqtida va samarali hal etish dolzarb masala hisoblanadi. Bundan tashqari, ularning kasbiy mahorati, ayniqsa, davlat boshqaruvi vazifalarini o'z vaqtida va samarali hal etish, sifatli davlat xizmatlarini ko'rsatish qobiliyati jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni saqlash, iqtisodiyotni rivojlantirish, shuningdek, insonlarning huquqlarini himoya qilish va uning qonuniy manfaatlarini ta'minlashning muhim omili hisoblanadi.

Shu munosabat bilan Prezident Sh. Mirziyoyev (2016) quyidagicha ta'kidlaydi: "Hozirgi vaqtda davlat va hokimiyat idoralarida ko'p hollarda kadrlar salohiyatidan foydalanish, ularning vazifa va vakolatlari taqsimoti oqilona va samarali yo'lga qo'yilmagani sezilmoqda. Eng yomoni, bu holat ishimizga xalaqit bermoqda. Bir idorani qarasangiz, yuzlab odam nomiga ishlab o'tiribdi. Boshqa idorani qarasangiz, ish ko'p, vazifa ko'p, lekin ishlaydigan odam, kadr yetishmaydi. Bunday noto'g'ri ish taqsimotiga mutlaqo chek qo'yishning vaqti yetdi".

Har qanday davlat oldida turgan qator vazifalarning samarali hal etilishi ko'p jihatdan mansabdor shaxslar, xususan, davlat organlari rahbarlari ishini samarali tashkil etishga bog'liq. Oqilona qarorlar qabul qilgan, ularning o'z vaqtida va to'liq bajarilishini ta'minlagan munosib va kuchli hokimiyatgina o'z oldiga qo'ygan maqsadlarga erisha oladi, jamiyat oldidagi majburiyatlarini bajara oladi. Shuning uchun davlat xizmatini shakllantirish va rivojlantirish muammolari eng ustuvor vazifa sifatida ko'rsatilmoqda.

Bu borada mualliflar yondashuviga ko'ra, tegishli o'ziga xos qarashlarni ko'rishimiz mumkin, xususan, B. Mirboboyev shunday deydi: "Davlat xizmatini to'g'ri tashkil etish davlat tomonidan taraqqiyotni ta'minlash, fuqarolar manfaatlarini himoya qilish, vazifalarni muvaffaqiyatli bajarish uchun muhimdir. Demak, davlat xizmatidan samarali foydalanish uchun mazkur institutning to'g'ri tashkil etilishi va asosiy prinsiplarini belgilab beruvchi nazariy g'oyalarni o'rganish hamda ularni amaliyotda qo'llash, uning huquqiy asoslarini aniq belgilab olish zarur" (Mirboboyev et al., 2005).

Bugun mamlakatimizda davlat xizmati islohotlar va taraqqiyotning yangi bosqichiga qadam qo'ymoqda. Albatta, davlat fuqarolik xizmatini yanada isloh qilish va uni rivojlantirish, bu boradagi qonunchilikni takomillashtirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Shu asosda mazkur masalalarni yoritish bo'yicha mualliflik pozitsiyasi ishlab chiqilgan hamda hamda ma'muriy huquq to'g'risidagi amaldagi qonunchilikka takliflar berilgan.

Albatta, ushbu tadqiqotning maqsadi davlat xizmatchisining o'ziga xos maqomini mustahkamlash, shuningdek, ushbu masala bo'yicha nazariy va amaliy muammolarni o'rganish va tegishli takliflarni ishlab chiqishdan iborat.

Ushbu maqsadlarga erishish uchun ilmiy tadqiqotning tahlil, umumlashtirish, qiyosiy-huquqiy, tizimli va formal-huquqiy kabi bir qator usullaridan foydalanildi.

Asosiy qism

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 3-oktabrdagi “O‘zbekiston Respublikasida kadrlar siyosati va davlat fuqarolik xizmati tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5843-son Farmoni davlat fuqarolik xizmati samaradorligini oshirishga, davlat organlari va tashkilotlarining malakali kadrlarga bo‘lgan ehtiyojlarini qondirishga, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasida Ma‘muriy islohotlar konsepsiyasida belgilangan vazifalarni izchil amalga oshirishga qaratilgan. Ushbu farmonga muvofiq, davlat xizmatining quyidagi turlari belgilandi: davlat fuqarolik va maxsus (huquqni muhofaza qiluvchi organlardagi xizmat va Qurolli Kuchlardagi harbiy xizmat). Shuningdek, “davlat fuqarolik xizmati” atamasi davlat organlari va tashkilotlarida rasmiy faoliyatni anglatadi. Shundan kelib chiqib, mamlakatimizda “davlat fuqarolik xizmati” va “davlat xizmati” alohida tushunchalarga bo‘linadi, xususan, davlat fuqarolik xizmati davlat xizmatining bir turi sifatida qaraladi.

Ma‘lumki, O‘zbekiston Respublikasining “Davlat fuqarolik xizmati to‘g‘risida”gi Qonuniga muvofiq, O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi davlat fuqarolik xizmati lavozimiga tayinlangan paytdan e‘tiboran davlat fuqarolik xizmatchisi huquqiy maqomiga ega bo‘ladi. Va, albatta, mehnat to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida belgilangan tartibda va shartlarda mehnat shartnomasini o‘zgartirish va bekor qilish, lavozim yo‘riqnomalari va o‘zlarining xizmat vakolatlari, xizmat vazifalari va mas‘uliyatini belgilovchi boshqa hujjatlar bilan tanishish, mehnatni muhofaza qilish talablariga javob beradigan ishga ega bo‘lish huquqiga ham egadirlar.

Bundan tashqari, ular o‘z xizmat vazifalarini vijdonan bajarishlari, davlat organi tomonidan belgilangan odob-axloq qoidalariga, xizmat axboroti bilan ishlash tartibiga, shuningdek, davlat fuqarolik xizmatini o‘tash bilan bog‘liq boshqa qoidalarga rioya etishla-

ri shart. Shunisi ham muhimki, qonunda belgilangan tegishli cheklovlarga rioya etmaslik davlat fuqarolik xizmatchisini intizomiy va boshqa javobgarlikka tortish uchun asos bo‘ladi. Bu esa, o‘z navbatida, davlat fuqarolik xizmatchisining organlari bilan bunday xizmat yuzasidan munosabatlari o‘z huquqiy tabiatiga ko‘ra mehnat munosabatlari sifatida namoyon bo‘lishini taqozo etadi. Buning isboti sifatida soha olimlarining bu boradagi fikrlarini keltirib o‘tish muhimdir (Gusov & Tolkunova, 2005).

Ularning e‘tiroficha, ushbu masala yuzasidan intizomiy javobgarlikning huquqiy muammolari sohalararo hal qilinishi barobarida ma‘muriy hamda mehnat huquqi doirasida ham hal etilishi lozimligini ta‘kidlashlari ahamiyatlidir. Chunonchi, O‘zbekiston Respublikasining “Davlat fuqarolik xizmati to‘g‘risida”gi Qonuniga muvofiq, davlat fuqarolik xizmatchisi tomonidan lavozim yo‘riqnomasiga va Davlat fuqarolik xizmatchilarining odob-axloq qoidalariga, shuningdek, davlat fuqarolik xizmatini o‘tash bilan bog‘liq cheklovlarga rioya etmaslik unga nisbatan intizomiy jazo choralarni qo‘llash uchun asos bo‘lishi mustahkamlangandir. Qolaversa, amaldagi Mehnat kodeksida mehnat to‘g‘risidagi qonunchilikning amal qilishi O‘zbekiston Respublikasi davlat xizmatchilariga nisbatan qonunlarda nazarda tutilgan o‘ziga xos xususiyatlar inobatga olingan holda tatbiq etilishini mustahkamlovchi norma mavjudligi muhim hisoblanadi. Xususan, davlat fuqarolik xizmatchilarining mehnatga oid munosabatlariga nisbatan mehnat to‘g‘risidagi qonunchilikning amal qilishi “Davlat fuqarolik xizmati to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni bilan tartibga solinmagan qismi bo‘yicha tatbiq etilishi ham ahamiyatlidir.

Shuni alohida qayd etish lozimki, davlat fuqarolik xizmatchilarining yuridik javobgarligi degan tushuncha ham ilmiy adabiyotlarda mustahkamlangan bo‘lib, unga ko‘ra ushbu xizmatchilarning qonunga xilof qilmishiga

nisbatan qonun hujjatlarida nazarda tutilgan u yoki bu turdagi jazo choralari qo'llash tushunilishi ahamiyatlidir (Xojiyev & Xojiyev, 2008). Albatta, bunday javobgarlik qonun talablari bajarilmaganda, xizmat intizomi buzilganda, xizmat vazifalari bajarilmaganida yoki lozim darajada bajarilmaganida yoxud xizmatga nisbatan sovuqqonlik bilan qaralganda, davlat hamda jamiyat manfaatlariga, fuqarolarning huquq hamda qonuniy manfaatlariga zarar yetkazilganda vujudga kelishi mumkin. Bunday javobgarlikning subyekti, albatta, davlat fuqarolik xizmatchisi bo'lishi, shubhasiz. Davlat fuqarolik xizmatchilarining javobgarligi prinsipi amaldagi Konstitutsiyada ham o'z aksini topganligi muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 2-moddasidagi "Davlat organlari va mansabdor shaxslar jamiyat va fuqarolar oldida mas'uldirlar", 15-moddasida esa "Davlat va uning organlari, boshqa tashkilotlar, mansabdor shaxslar, fuqarolik jamiyati institutlari hamda fuqarolar Konstitutsiya va qonunlarga muvofiq ish yuritishining belgilanishi" ham javobgarlikning Konstitutsiyaviy asosi hisoblanadi.

Shuningdek, har qanday mehnat jamoasining muvofiqlashgan yoki kelishilgan holda ishlarni birgalikda amalga oshirishlari ushbu korxonaning aniq maqsadlariga erishishiga zamin yaratishi muhim hisoblanadi. Biroq bunday maqsadlarga xodimlar yoxud davlat fuqarolik xizmatchilarining xulq-atvor qoidalari rioya qilmasdan, faoliyatni muvofiqlashtirmasdan va ishda izchillikni o'rnatmasdan erishish mumkin emas (Pederin, 2019).

Qolaversa, Mehnat kodeksining 4-moddasida har kimning mehnat huquqlarini amalga oshirish va himoya qilishda teng imkoniyatlarga egaligi hamda mehnat va mashg'ulotlar sohasida xodimlarning huquqlarini mehnatning muayyan turiga xos bo'lgan talablar to'g'risidagi alohida g'amxo'rlik bilan bog'liq holda asoslangan tarzda farqlash, istisno etish, ularga afzallik berish, shuningdek, ular-

ni cheklash kamsitish deb hisoblanmasligi mustahkamlangan. Ayrim toifadagi xodimlar mehnatini huquqiy jihatdan tartibga solish borasidagi asoslangan farqlar xodimning ish beruvchi bilan mehnat aloqasi xususiyatiga, mehnat faoliyati amalga oshiriladigan joyga, xodim mehnatining shart-sharoitlari va xususiyatiga, ish beruvchining huquqiy maqomiga, ba'zi tarmoqlar va kasblardagi xodimlar mehnatining o'ziga xos xususiyatlariga, organizmning psixofiziologik xususiyatlariga, oilaviy vazifalarning mavjudligiga hamda boshqa obyektiv holatlarga bog'liq bo'lishi mumkinligi belgilab qo'yilganligi ahamiyatlidir.

Hozirgi bozor sharoitida, mamlakatimizda raqamlashtirish jarayoni rivojlanayotgan bir paytda mehnat intizomining ahamiyati sezilarli darajada oshganligi e'tiborga molik. Shubhasiz, demokratik jamiyat va huquqiy davlat shakllanayotgan bozor iqtisodiyoti barcha sohalarda davlat va xizmat intizomining yuqori darajada bo'lishini taqozo etadi. Davlat xizmatchilarining asosiy majburiyatlaridan biri – intizomni mustahkamlash va belgilangan qoidalarga qat'iy rioya qilish hisoblanadi (Xojiyev, 2015). Shu nuqtayi nazardan qaraydigan bo'lsak, mehnat qonunchiligida mehnat intizomi obyektiv jihatdan biror-bir tashkilotda muayyan qonun va tartibni saqlashni belgilaydigan huquqiy normalar majmuini anglatadi.

Tarixan olib qaraydigan bo'lsak, jamiyat hayotida davlat ma'lum bir intizom va tashkilotsiz faoliyat yurita oladigan soha yo'qki, unda barcha umume'tirof etiladigan xulq-atvor hamda me'yoriy qoidalarga rioya qilinishi muhim ahamiyat kasb etadi (Chistova, 2018). Bundan tashqari, yana bir ilmiy manbada ta'kidlanishicha, xizmat intizomi faqatgina davlat fuqarolik xizmatida lavozimlarni egallagan shaxslarga nisbatan qo'llanadi. Bunday faoliyat davlatga xizmat qilish sifatida qaraladi va davlat fuqarolik xizmatchisi ish haqi yoki rag'batlantirish uchun emas, balki sadoqat bilan o'z burchini bajarish yoki ado etish kabi munosabatlar bi-

lan chambarchas bog‘liq holda xizmat qiladi (Channov, 2010).

Darhaqiqat, xorij tajribasida davlat xizmatini nomlashda turli atamalar “fuqarolik xizmati” (“civil service”), “ommaviy xizmat” (“public service”), “davlat xizmati” (“government service”) ishlatiladi. Ko‘pincha bu atamalar sinonim sifatida ishlatiladi, ammo ko‘pchilik yuridik adabiyotlarda kategoriyalar bir-biridan farqlangan. Masalan, Fransiyada yuridik fanlar davlat xizmatini ma‘muriy huquq doirasida ko‘rib chiqadilar (Romanovski, 1997). Buyuk Britaniya va AQShda davlat xizmatiga oid masalalarni o‘rganish, odatda, menejment, shuningdek, siyosiy va ma‘muriy fanlarga tegishli hamda mazkur tushunchalar farqlanadi. Kembrij lug‘atida: “public service” bu – davlat tomonidan, masalan, shifoxonalar, maktablar yoki politsiya tomonidan ko‘rsatiladigan xizmat, “civil service” esa markaziy hukumat rejalari ni ishga solishga mas‘ul bo‘lgan davlat idoralari va xizmatchilar” (Cambridge dictionary, n.d.), deb ta’rif berilgan. Buyuk Britaniyaning Konstitutsiyaviy qonunida “civil service” – siyosiy jarayonlardan xoli bo‘lgan doimiy ravishda faoliyat olib boradigan xizmatchilardir (Stewart, 2006). Xitoy Xalq Respublikasining 2005-yil 27-aprelda qabul qilingan “Davlat xizmatchilari to‘g‘risida”gi Qonunining 2-moddasiga binoan, davlat xizmatchisi – bu qonun hujjatlariga muvofiq davlat vazifalarini bajaruvchi, davlat boshqaruvi apparati tarkibiga kiruvchi hamda davlat mablag‘lari hisobidan ish haqi va nafaqa oladigan shaxs (People’s Republic of China, 2005).

Mamlakatimizda davlat xizmati sohasida bugungi kunda amalga oshirilayotgan tub islohotlar negizida “davlat xizmatchisi” tushunchasini ilmiy jihatdan tahlil etish va kimlar ushbu toifaga mansubligini aniqlash zaruriyati yuzaga kelmoqda. Xususan, M. Gasanovning ta’kidlashicha, ayrim toifadagi xodimlar mehnatini huquqiy tartibga solishning o‘ziga xos jihatlari nafaqat qonunchilik orqali, balki jamoa kelishuvlari, jamoa shartnoma-

lari va korxonaning boshqa ichki hujjatlari vositasida ham belgilanishi mumkin. Bunda ayrim toifadagi xodimlar mehnatini huquqiy tartibga solishning o‘rnatiladigan xususiyatlari Mehnat kodeksida nazarda tutilgan mehnat huquqlari va kafolatlari darajasini pasaytirmasligi lozim (Gasanov, 2016).

Shuningdek, amaldagi Mehnat kodeksi-ning 89-moddasida ayrim toifadagi xodimlar mehnatini huquqiy jihatdan tartibga solishning o‘ziga xos xususiyatlari tasnifi mustahkamlangan bo‘lib, unga ko‘ra mazkur o‘ziga xos xususiyatlar quyidagi mezonlar asosida tasniflanadi:

1) mehnat munosabatlarining subyektlari (ayollar, oilaviy vazifalarni bajarish bilan mashg‘ul bo‘lgan shaxslar, nogironligi bo‘lgan shaxslar, voyaga yetmaganlar) bo‘yicha;

2) mehnat faoliyatining sohalari, tarmoqlari va turlari (pedagoglar va tibbiyot xodimlari, transport xodimlari va boshqalar) bo‘yicha;

3) mehnat sharoitlarining og‘irligiga va (yoki) zararliligiga qarab;

4) tabiiy-iqlim sharoitlariga qarab;

5) xodim va ish beruvchi o‘rtasidagi mehnat munosabatlarining xususiyatlari (kasanchilar, masofadan turib ishlovchi xodimlar va boshqalar) bo‘yicha va b.

Davlat xizmatchisi tushunchasi borasida bir qator xorijlik olimlar tomonidan qarashlar mavjud. Chunonchi, I.A. Ivannikovning fikricha, davlat xizmatchisi deganda davlat organlarida ishlovchi va professional tarzda boshqaruv bilan shug‘ullanuvchi odamlarning alohida guruhi tushuniladi (Ivannikov, 2003). D.N. Baxraxning fikricha, davlat xizmatchilariga har qanday tashkilotda mansabga ega bo‘lgan va ish haqi evaziga boshqaruv faoliyati yoki ijtimoiy-madaniy xizmatlarni amalga oshiradigan fuqarolar kiradi (shifokor, o‘qituvchi, kutubxonachi, inspektor, do‘kon menejeri va boshqalar) (Bakhrakh 1996). A.B. Vengerov esa davlat xizmatchisi tushunchasiga “hokimiyat vakolatlari bilan ta‘minlanadigan va turli boshqaruv vaziri-

falarini amalga oshiruvchi, zarur hollarda davlat majburlovini, ommaviy hokimiyatni amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'lgan odamlarning alohida qatlami" (Vengerov, 1999) sifatida ta'rif bergan. D.M. Ovsyankoning fikricha, davlat xizmatchisi – bu qonun bilan o'rnatilgan tartibda haq evaziga davlat xizmatidagi davlat lavozimi bo'yicha majburiyatlarni amalga oshiruvchi fuqarodir. Davlat xizmatchilari orqali davlat organlarining vakolatlari amalga oshiriladi (Kozlova & Popova, 2000).

Shuningdek, davlat xizmatchisi – nafaqat professional boshqaruvchi, balki o'z vakolati doirasida davlat vazifalarini amalga oshiruvchi va davlat hokimiyati organlarining vakolatlari doirasida qabul qilgan hujjatlarining ijrosini ta'minlovchi, davlat nomidan ish yurituvchi mansabdor shaxsdir. Davlat organlari tizimida davlat xizmatchisi fuqarolar manfaatlarini yo'lida davlat hokimiyati vazifalarini bajaradigan, ijtimoiy-iqtisodiy masalalarni hal etuvchi vakildir. Har qanday mamlakatda amalga oshirilayotgan islohotlar samaradorligi ko'p jihatdan davlat xizmati tizimining shakllanganligi darajasiga va ushbu tizimda davlat xizmatchilarining faoliyat yuritish sifatiga bog'liq bo'ladi. M.B. Dobrobaba bu borada shunday deydi: "Davlat xizmatchisi belgilari ko'pqirrali bo'lib, bu bir tomondan davlat xizmatiga kirishda teng imkoniyatlar e'lon qilinganida, jinsi, irqi, millati, kelib chiqishi, mulkiy ahvoli, yashash joyi, dinga munosabati, jamoat birlashmalariga a'zolidan qat'i nazar, kamsitishlarga yo'l qo'yilmasligida namoyon bo'lsa, boshqa tomondan nomzodning shaxsiy xususiyatlaridan kelib chiqib uning davlat xizmatiga noloyiqligini asoslovchi bir qator cheklovlar o'rnatilganligida ko'rinadi" (Dobrobaba, 2006).

U.T. Tadjixonov (1996) shunday fikrni ilgari suradi: "Davlat xizmatchisi – bu asosiy faoliyati markaziy yoki mahalliy davlat hokimiyati organida muayyan manfaat uchun yuklatilgan vazifa bilan bog'liq majburiyatlarni bajarishda ishtirok etishdan iborat bo'lgan

shaxsdir. Davlat xizmatchisini bunday tushunish shaxsning davlat xizmatchisi maqomini olishiga asos bo'ladigan qator shart-sharoitlar mavjudligini nazarda tutadi". Bular: birinchi shart – shaxs xodimning vazifalarini doimiy asosda bajaradi; ikkinchi shart – u faqat davlat tashkilotida amalga oshiriladi; uchinchi shart – xodim o'z faoliyatini davlat organining manfaatlarini ko'zlab amalga oshiradi".

O'z navbatida, davlat xizmatchilari bir necha asoslarga ko'ra tasniflanadi. Xususan, N.Sh. Said-Gaziyeva o'z tadqiqotlarida davlat xizmatchilarini boshqaruv jarayonida bajaradigan vazifalariga ko'ra rahbarlar, mutaxassislar va texnik ijrochilar guruhiga ajratadi. Taniqli olim B. Mirboboyev xorijiy tajribaga asoslanib, davlat xizmatchisining quyidagi xususiyatlarini keltiradi: fuqaro bo'lish; davlat organlarida lavozimni egallash; davlat lavozimidan kelib chiqadigan vakolatlarni amalga oshirish; davlat byudjetidan xizmatlari uchun haq olish; o'z harakatlarini davlatning majburlov kuchi bilan ta'minlash (Mirboboyev et al., 2005). Ushbu fikrga qo'shimcha ravishda davlat fuqarolik xizmatchisi muayyan yoshga to'lgan yoki voyaga yetgan, davlat topshiriqlari va funksiyalarini davlat nomidan bajaruvchi kasbiy tayyorgarlikka ega bo'lgan shaxs yoxud oliy ma'lumotga ega bo'lgan shaxs deb e'tirof etiladi.

Ta'kidlash joizki, Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan keyin qo'shilgan birinchi xalqaro-huquqiy hujjat bo'lib, ushbu Deklaratsiyaning 21-moddasida: "Har kim o'z mamlakatida davlat xizmatiga kirishda teng huquqqa ega", deb belgilab qo'yilgan. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro paktning 25-moddasida shunga o'xshash qoida mavjud bo'lib, unda har bir fuqaro o'z mamlakatida umumiy tenglik asosida, hech qanday kamsitishsiz va asossiz cheklovlarsiz davlat xizmatiga qabul qilinish huquqi va imkoniyatiga ega ekanligini ko'rishimiz mumkin. Boshqa xalqaro huquqiy

hujjatlarda xotin-qizlar davlat xizmatiga erkaklar bilan teng shartlarda kirish, davlat organlarida lavozimlarni egallash va davlat boshqaruvining barcha darajalarida vazifalarni bajarish, irqi, rangi, milliy yoki etnik kelib chiqishidan qat'i nazar, har bir shaxs uchun davlat xizmatiga teng kirish huquqiga egaligi belgilangan.

Shuningdek, mamlakatimizda gender tenglikni ta'minlash maqsadida 2019-yil 2-sentabrda O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi O'RQ-562-son Qonuni qabul qilindi. Ushbu qonunning 3-bobi davlat xizmatida xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda kafolatlarni belgilaydi. Shu bilan birga, xotin-qizlar va erkaklar uchun teng imkoniyatlarni berish orqali davlat boshqaruvida turli jinsdagi shaxslarning ishtirok etishi uchun shart-sharoitlar yaratilishi kafolatlanadi.

Xorijiy tajribaga muvofiq, davlat tomonidan aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari uchun turli imtiyozlar belgilangan, xususan, xususiy korxonalar va davlat organlarida davlat xizmatiga kirishda nogironligi bo'lgan va imkoniyati cheklangan shaxslar uchun kvota tizimi yaratilgan. Masalan, Buyuk Britaniyaning 1944-yil 1-martdagi Nogironlar (bandlik) to'g'risidagi qonunining 10-bobida barcha tashkilotlarda xodimlar sonining kamida uch foizi doirasida nogiron uchun kvota belgilangan (Charles, 2007). Germaniyada 2001-yil 19-iyunda qabul qilingan Ijtimoiy kodeksning "Nogironligi bo'lgan shaxslarni reabilitatsiya qilish" bobiga ko'ra, agar xususiy va davlat sektoridagi ish beruvchilar yiliga o'rtacha 20 ta ish o'rniga ega bo'lsa, bu ish o'rinlarining kamida 5 foizi nogironligi bo'lgan shaxslarga, shu jumladan, nogironligi bo'lgan ayollarga ajratilishi kerak, aks holda ish beruvchida tegishli javobgarlik yuzaga kelishi mumkin (Kokh, 2004). Fransiyada 1987-yildagi Bandlik to'g'risidagi qonun umumiy ishning ulushi va mehnatning og'irligiga qarab nogiron ishchilar uchun kvota tizimini

joriy etdi (Barnay et al., 2015). Bunda asosiy e'tibor nogironligi mavjud bo'lgan shaxslar va nogironligi mavjud bo'lmagan shaxslarning xususiy yoki davlat tashkilotlariga ishga kirishi uchun teng imkoniyatlar yaratishga qaratilgan bo'lib, bu o'z navbatida boqimandalikning oldini olishga va bandlik muammosining ijobiy hal etilishiga olib keladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari asosida xulosa qilish mumkinki, jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, Yevropaning aksariyat mamlakatlarida davlat fuqarolik xizmati quyidagi xususiyatlarning mavjudligi bilan tavsiflanadi, jumladan:

1. Tizimni bo'ysunuvchan tashkil etish, davlat xizmatining har bir darajasini batafsil me'yoriy tartibga solish;

2. Davlat fuqarolik xizmatiga kadrlarni tanlashning "yopiq" tizimi mavjudligi;

3. Davlat fuqarolik xizmatchisining yuqori huquqiy va ijtimoiy maqomini mustahkamlash, uning lavozimda ko'tarilishi, ish haqi va imtiyozlari asosan davlat xizmatidagi ish staji va egallab turgan lavozimiga bog'liq;

4. Davlat xizmatchilarini ishdan bo'sh-tishning murakkab jarayoni mavjudligi (Lapa, 2010).

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, Germaniyada ham ushbu tizimda davlat fuqarolik xizmatiga oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilari orasidan eng yaxshi o'zlashtirish ko'rsatkichlariga ega bo'lgan yosh mutaxassislarni saralab olishning ko'p bosqichli tizimi ishlab chiqilgan. Bundan tashqari, xodimlarni ijtimoiy va huquqiy himoya qilish kafolatlarining to'liq tizimi, shuningdek, Turkiyada ham kuzatiladigan "umrbod lavozimga tayinlash" tamoyilining amalga oshirilishiga guvoh bo'lishimiz mumkin. Turli xil ish turlari uchun davlat boshqaruvi va siyosiy faoliyatni birlashtirish mumkin bo'ladi. Shuni ham ta'kidlash joizki, uzluksiz ta'lim davlat xizmatlari tizimida yuksalishning zaruriy sharti hisoblanadi. Ushbu lavozimni egallash huquqi uchun imtihon majburiy (ma'muriy huquq va yer huquqi, muayyan faoliyat soha-

sidagi ishlarni qonunchilik yo'li bilan tartibga solish) va fakultativ fanlar (kasbiy etika, menejment va boshqalar) bo'yicha topshiriladi. Bu, o'z navbatida, nazariy jihatdan muhimdir. Bundan tashqari, yuridik ma'lumotga ega xodimlar ulushi 65 foizni tashkil etishi e'tiborga molik. Agar nomzod oliy toifali lavozim uchun yuridik ma'lumotga ega bo'lmasa, u ikki yil davomida ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida zarur tayyorgarlikdan o'tishi kerak bo'ladi (Persnikova, 2019).

Endi ushbu davlat xizmatining o'tishini ko'rib chiqamiz, ya'ni davlat fuqarolik xizmatining o'tishi davlat xizmati instituti bo'lib, u quyidagi huquqiy normalardan iborat: davlat lavozimini egallash; turli davlat organlari xodimlarining maxsus kasbiy tayyorgarligi; o'rindoshlik asosida ishlash; xodimlarning xizmat majburiyatlarini bajarishi va huquqlarini amalga oshirishi; malaka darajalari, maxsus unvonlar berish tartibi; xodimlarni rag'batlantirish va javobgarlikka tortish; davlat xizmatchilarini attestatsiyadan o'tkazish; xizmatda harakatlanish; xizmatni o'tash shartlari; davlat fuqarolik xizmatchilarini ijtimoiy va huquqiy himoya qilish (kafolatlar, imtiyozlar, kompensatsiyalar); davlat fuqarolik xizmatini tugatish asoslari va usullari (Xojiyev, 2004). Fikrimizcha, bunga qo'shimcha ravishda davlat xizmatchilari zaxirasining kiritilishi, rotatsiya jarayonlari, qolaversa, ushbu tushunchalarning mehnat huquqi nazariyasidagi ahamiyatini kuchaytiradi.

Bundan tashqari, davlat xizmatini o'tash davlat xizmatchisining huquqiy maqomiga ta'sir ko'rsatadigan yuridik faktlar va hokimi-

yat subyektlarining individual aktlari tizimidir. Bu davlat lavozimini egallagan shaxsning rasmiy maqomini oshirishdir (Mirboboyev et al., 2005). Davlat xizmatchilari davlatning strategik vazifalarini amalga oshirishda, jumladan, iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish, raqamlashtirish va hukumatning ochiqligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ularning faoliyati davlat va jamiyat o'rtasidagi bo'g'in bo'lib, hukumat qarorlari ijrosini ta'minlaydi. Davlat boshqaruvining samaradorligi ko'p jihatdan uning kadrlar sifati va davlat xizmatchilarining kasbiy tayyorgarligi darajasi bilan belgilanadi. Ularning huquqiy maqomini oshirish davlat xizmatini isloh qilish, zamonaviy, samarali va zamonaviy davlat boshqaruvi tizimini rivojlantirishni ta'minlashning ustuvor yo'nalishi bo'lib qolmoqda.

Xulosa qilib aytganda, davlat fuqarolik xizmatini tashkil etish bevosita inson resurslarini boshqarishni to'g'ri tashkil etishga bog'liq. Amaldagi mehnat qonunchiligiga ko'ra, aksariyat davlat fuqarolik xizmatchilarini ishga qabul qilish jarayonida ish beruvchi (davlat, davlat organi yoki tashkilot) bilan mehnat shartnomasi (kontrakt) tuziladi. Davlat fuqarolik xizmati lavozimiga nomzod tanlab olinganidan keyin tegishli organ tomonidan lavozimga tayinlash to'g'risida buyruq chiqariladi. Davlat fuqarolik xizmatiga qabul qilishni rasmiylashtirishning tashkiliy-huquqiy usuli davlat tomonidan chiqariladigan huquqiy hujjat bo'lib, unga ko'ra, shaxsning tegishli lavozimda davlat xizmatchisi maqomiga va mansabdorlik huquq va majburiyatlariga ega bo'lishi mumkin hisoblanadi.

REFERENCES

1. Bakhrakh, D. N. (1996). Gosudarstvennaya sluzhba: osnovnye ponyatiya, yeye sostavlyayushchie, soderzhanie i printsipy [Civil service: basic concepts, its components, content and principles]. *Gosudarstvo i pravo [State and Law]*, 12, 10.

2. Barnay, T., Duguet, E., Le Clainche, C., & Videau, Y. (2015, December). The impact of the French Law 1987 on the employment of disabled people: an evaluation by the triple difference methodology. *Special Issue on Health and Labour Economics*, 119/120, 39–64
3. Cambridge dictionary. (n.d.). <https://dictionary.cambridge.org/ru/>
4. Channov, S. E. (2010). Administrativno-pravovaya model regulirovaniya sluzhebnykh otnosheniy v Rossiyskoy Federatsii: kontseptsiya i osnovnye osobennosti [Administrative-legal model for regulating official relations in the Russian Federation: concept and main features]. [Abstract of Doctoral Dissertation]. Saratov.
5. Charles, W. (2007). Equality of Opportunity for Racial Minorities in the UK Civil Service: The Impact of Organisational Culture. [PhD Thesis]. Cardiff University.
6. Chistova, V. A. (2018). Sluzhebnyaya distsiplina kak sistema pooshchreniy dlya gosudarstvennykh sluzhashchikh [Service discipline as a system of incentives for civil servants]. *Severokavkazskiy yuridicheskiy byulleten [North Caucasus Legal Bulletin]*, 3, 82–86.
7. Dobrobaba, M. B. (2006). Administrativno-pravovoy status gosudarstvennykh sluzhashchikh subyektov Rossiyskoy Federatsii [Administrative and legal status of civil servants of the constituent entities of the Russian Federation] (p. 23). [Doctoral Dissertation]. Krasnodar: RGB Publ.
8. Gasanov, M. Yu. (2016). *Trudovoe zakonodatelstvo Respubliki Uzbekistan. Obshchaya chast [Labor legislation of the Republic of Uzbekistan. General part]* (p. 320). Tashkent: LESSON Publ.
9. Gusov, K. N., & Tolkunova, V. N. (2005). *Trudovoe zakonodatelstvo Rossii [Russian Labor Law]* (p. 469). Moscow: TK Velbi, Prospekt Publ.
10. Ivannikov, I. A. (2003). *Problemy gosudarstva i prava Rossii v nachale XIX veka [Problems of the state and law of Russia at the beginning of the 19th century]* (p. 175). Rostov n/D: Rostov State University Publ.
11. Xojiyev, E., & Xojiyev, T. (2008). *Ma'muriy huquq [Administrative law]* (p. 241). Tashkent: Fan va texnologiya Publ.
12. Xojiyev, E. T. (2015). *Davlat xizmati [Civil service]* (pp. 82; 172). Tashkent: Baktria Publ.
13. Xojiyev, E. T. (2004). *Davlat xizmati [Civil service]* (p. 77). Tashkent: TSIL Publ.
14. Kozlova, Yu. M., & Popova, L. L. (2000). *Administrativnoe pravo [Administrative law]* (p. 211). Moscow: Yurist Publ.
15. Kokh, M. (2004). Disability Law in Germany: An Overview of Employment, Education and Access Rights. *German Law Journal*, 5 (11), 2
16. Lapa, Y. P. (2010). Reformirovanie rossiyskoy gosudarstvennoy sluzhby: vozmozhnost primeneniya nemetskogo opyta [Reforming the Russian civil service: the possibility of applying German experience.]. *Sibirskiy yuridicheskiy vestnik [Siberian Legal Bulletin]*, 3.
17. Mirziyoyev, Sh. (2016). Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo'shma majlisidagi nutqi [We will build a free, prosperous, democratic state of Uzbekistan together with our brave and noble people. Speech at a joint session of the chambers of the Oliy Majlis dedicated to the solemn ceremony of the inauguration of the President of the Republic of Uzbekistan]. <https://president.uz/oz/lists/view/111>
18. Mirboboyev, B., Khusanov, O. T., & Begmatov, A. (2005). *O'zbekistonda davlat xizmatini tashkil etishning tashkiliy-huquqiy masalalari [Organizational and legal issues of organizing civil service in Uzbekistan]* (p. 139). Tashkent: Akademiya Publ.
19. People's Republic of China. (2005, April). On State Civil Service. http://www.gov.cn/flfg/2005-06/21/content_8249.htm
20. Pershikova, Ye. V. (2019). Problemy reformirovaniya gosudarstvennoy grazhdanskoy sluzhby v Rossii: istoricheskoe razvitie i sovremennoe sostoyanie [Problems of reforming the state civil service in Russia: historical development and current state]. *Vestnik magistratury [Bulletin of the Magistracy]*, 8-1 (95).

21. Perederin, S. V. (2019). Zakonodatelstvo o distsiplinarnoy otvetstvennosti: tekushchee sostoyanie i tendentsii razvitiya [Legislation on disciplinary liability: current status and development trends]. *Vestnik Voronezhskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Pravo [Bulletin of Voronezh State University. Series: Law]*, 1 (36), 224–239.

22. Romanovskiy, N. V. (1997). *Metodologicheskie osnovy organizatsii gosudarstvennoy sluzhby [Methodological foundations of the organization of civil service]* (p. 107). Theoretical problems of public administration and civil service. Moscow: RAGS Publ.

23. Stewart, W. J. (2006). *Collins Dictionary of Law*.

24. Tadjixonov, U. T. (1996). *Davlat xizmati: tajriba – muammolar [Civil service: experience — problems]* (p. 95). Tashkent: Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan Publ.

25. Vengerov, A. B. (1999). *Teoriya gosudarstva i prava [Theory of state and law]*. (p. 33). Moscow: Yurisprudentsiya Publ.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-YIL 6-SON

VOLUME 5 / ISSUE 6 / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.6.